

УДК 357.1.001.76

В.В. КУШМАЄВА,
кандидат наук з державного управління,
доцент
Дніпропетровського державного
аграрного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ

Досліджується сутність та механізм державного регулювання інноваційної діяльності. Проаналізовано теоретичні підходи до формування механізму реалізації інноваційної політики. Визначено складові механізму регулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, регулювання інноваційної діяльності, державне регулювання економіки, державна інноваційна політика.

Вступ. В умовах розвитку світового господарства економічна роль держави залежить від рівня участі в забезпеченні внутрішніх і зовнішніх умов ефективного функціонування національної економіки, а також налаштування держави на інноваційний шлях розвитку. Тільки на цьому шляху в умовах глобалізації і стрімкого руху світу до постіндустріальної цивілізації країна може розраховувати на гідне місце у світовій спільноті.

Управління інноваційною діяльністю реалізується за допомогою цілеспрямованого впливу органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери і передбачає як умову своєї ефективності прогнозування реакцій цих інститутів на дію державних структур.

З метою цілеспрямованого створення умов для діяльності в науковій та інноваційній сферах держава формує цілі й принципи своєї політики і власні пріоритети в цій галузі. Метою інноваційної політики є створення соціально-економічних, науково-технічних і організаційно-господарських передумов для пріоритетного розвитку продуктивних сил.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням державного регулювання інноваційної діяльності на національному і регіональному рівнях присвячено праці вітчизняних вчених: О.М. Алімова, В.Д. Базилевича, І.А. Бланка, М.П. Бутка, Б.В. Буркинського, О.Д. Василика, В.М. Гейця, О.М. Іваницької, В.А. Ізюмської, Д.В. Карамішева, М.Х. Корецького, М.І. Крупки, М.А. Латиніна, А.С. Лисецького, В.М. Мартиненка, Ю.Є. Пашенка, В.Л. Пілюшенка, Л.М. Пісьмаченко, О.С. Поважного, О.С. Попович, С.Ф. Поважного, П.Т. Саблука, А.М. Федорищевої та ін.

Формуванню понятійного апарату, створенню методики оцінки інноваційного потенціалу регіону, визначенню детермінант державного управління інноваційним розвитком, розробці теоретико-методологічних основ побудови інноваційної моделі регіональної економіки присвятили дослідження ряд вітчизняних та зарубіжних вчених: Л.Л. Антонюк, О.Ф. Балацький, В.В. Дорофійенко, С.М. Ілляшенко, Ю.М. Канигіна, І.М. Комарницький, В.П. Мікловди, М.В. Одрехівський, М.І. Пітюлич, А.М. Поручник, Г.Й. Жица та ін.

Теоретичні й прикладні аспекти державної підтримки та активізації інноваційної діяльності на регіональному рівні досліджено в наукових працях відомих сучасних вчених і практиків: А. Ачкасова, П. Бубенка, В. Гейця, З. Герасимчук, А. Голикова, Б. Малицького, В. Онищенко, Г. Онищука, В. Семіноженка, В. Соловйова, В. Торкатиюка, М. Чумаченка, Л. Шутенка та ін. вчених.

Аналізуючи результати досліджень вказаних авторів щодо управління інноваційним розвитком і визначення інноваційного потенціалу, необхідно зазначити, що в них не знайшли належного висвітлення питання формування комплексного механізму управління інноваційним розвитком, які потребують більш ґрунтовного вивчення та системних підходів; недостатньо дослідженими залишаються питання аналізу і оцінки інноваційної якості виробничого потенціалу та розробки механізмів підвищення рівня його інноваційності [1, С. 3–8].

Постановка завдання. Мета статті полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні механізму формування та реалізації державної інноваційної політики та визначення ролі державного регулювання у формуванні інноваційної економіки. Виходячи з поставленої мети, основними завданнями є дослідження сутності та основних напрямів державного регулювання інноваційної діяльності; обґрунтування механізму реалізації державної інноваційної політики; окреслення складових компонентів механізму регулювання інноваційної діяльності, що впливають на активізацію інноваційних процесів.

Результати. Реалізація інноваційної політики передбачає певне сполучення заходів, методів та відповідних інститутів, що розробляють та реалізують заходи, які є визначальними для розвитку та впровадження інновацій і забезпечують реалізацію інноваційного потенціалу.

Необхідність і доцільність державного регулювання інноваційного розвитку обумовлена трьома чинниками:

- нестійким станом економіки;
- недоліками механізму ринкового саморегулювання нововведень, що породжують проблеми, які не можуть бути вирішені без участі держави;
- мотиваційними чинниками формування державних доходів.

Формування та реалізація механізму державного регулювання інноваційної діяльності передбачає відокремлення ряду завдань або цілей, які можна розмежувати на стратегічні, проміжні та поточні. Всі вказані цілі реалізуються за допомогою використання відповідного набору методів та заходів регулювання інноваційної діяльності.

Стратегічні цілі інноваційного розвитку держави доцільно розглядати у контексті соціально-економічної політики та тих ключових орієнтирів і завдань, які спрямовані на забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку. Стратегічні цілі формуються для довгострокового періоду, виходячи з прогнозування стану розвитку держави у перспективі. Реалізація стратегічних цілей передбачає розробку системи проміжних і тактичних цілей та їх коригування відповідно до сучасного стану розвитку.

Реалізація механізму державного управління інноваційним розвитком держави має здійснюватися за такими основними етапами [2, С. 75]:

- формування і законодавче закріплення державної політики підтримки інноваційного розвитку;
- формування ефективно діючої інноваційної інфраструктури;
- розроблення програм інноваційного розвитку з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності держави;
- реалізація програм інноваційного розвитку з поточним коригуванням.

Враховуючи вибір стратегічних, проміжних та тактичних цілей держава розробляє власну інноваційну політику залежно від загальноекономічної та політичної ситуації. Для реалізації цієї політики у розпорядженні держави є певний набір методів та важелів управління інноваційною сферою.

Методи реалізації інноваційної політики залежно від способу впливу можна розмежувати на правові, адміністративні та економічні. При цьому розрізняють прості методи, що передбачають один із способів впливу, і складні, які об'єднують в собі всі три способи.

Важливою складовою механізму регулювання інноваційної діяльності є застосування управлінських та фінансових важелів, дія яких спрямована на активізацію інноваційних процесів у регіоні. Використовуючи систему прямих та непрямих важелів впливу, держава регулює економічні умови інноваційної діяльності та визначає «правила гри» для всіх інститутів, що задіяні в інноваційній сфері. Непрямі важелі регулювання створюють умови для діяльності господарюючих суб'єктів та їх зацікавленості у впровадженні інновацій і виступають у таких формах, як податкове регулювання, цінова і фінансово-кредитна політика, державні замовлення тощо. Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється за допомогою правових, економічних та соціальних заходів.

До заходів прямого державного регулювання інноваційної сфери належать надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних надбавок, субсидій, дотацій, позичок на реалізацію пріоритетних інноваційних проектів та програм тощо. Традиційним інструментарієм прямого державного регулювання інноваційної сфери виступає розроблення державою нормативних актів, положень, інструкцій, що безпосередньо впливають на діяльність господарюючих суб'єктів. Особливо важливими є законодавчі і нормативні акти з питань оподаткування, інноваційної та інвестиційної діяльності, організаційно-правових форм діяльності тощо.

З огляду на необхідність забезпечення комплексності сучасна державна інноваційна політика серед об'єктів державного регулювання має передбачати: визначення та підтримку пріоритетів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів, а також формування і реалізацію інноваційних програм для кожного з них; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки та стимулювання інноваційної діяльності, захист прав та інтересів її суб'єктів, фінансову підтримку виконання інноваційних проектів, стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності та підтримку функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [4, С. 122].

Складовими комплексної інноваційної політики держави є: створення інноваційної інфраструктури, розвиток трансферу технологій, венчурне фінансування, формування регіональної інноваційної системи, розвиток високотехнологічного виробництва, інтеграцію науки, освіти та виробництва; формування інноваційних кластерів.

Вплив держави на інноваційну діяльність може здійснюватися за допомогою організаційно-управлінської, розподільчо-регулюючої, стимулюючої, контрольної і науково-аналітичної функцій. Конкретизація державної інноваційної політики може здійснюватися за допомогою дослідницького і інноваційного програмування, державного планування, що сприяють формуванню державних замовлень.

До важливих державних функцій регулювання інновацій слід віднести: формування науково-інноваційної структури, підвищення громадського статусу інноваційної діяльності. Держава (в особі уряду і його структур) повинна забезпечити діяльність інформаційних систем – одного з основних каналів поширення нововведень.

Головними напрямками, з огляду на необхідність забезпечення комплексності управлінських дій, реалізації інноваційної політики є:

– формування інституціональних і законодавчих умов для позитивних змін в інноваційній сфері. Масштаби впровадження прогресивних технологій і наукомістких виробництв значною мірою визначаються інституціональними перетвореннями, розвитком нових прогресивних форм інноваційної діяльності бізнесу;

– державна підтримка і стимулювання інвесторів, що вкладають кошти в наукомістке, високотехнологічне виробництво, а також організації різних форм

власності (в період освоєння ними інновацій) за рахунок введення певних податкових пільг, державних гарантій, страхування і кредитів;

– вдосконалення податкової системи з метою створення вигідних умов для ведення інноваційної діяльності усіма суб'єктами незалежно від форм власності і видів фінансування. У сучасних економічних умовах йдеться про уточнення оподаткованої бази і механізму стягнення податків, зміні амортизаційної політики з метою забезпечення можливості організаціям збільшувати амортизаційні фонди як джерело інвестицій в інновації;

– зовнішньоекономічна підтримка, що передбачає створення умов для формування спільних з іноземними партнерами організацій з випуску вітчизняної наукомісткої продукції і реалізації її на зовнішньому ринку, забезпечення реклами вітчизняних інновацій за кордоном, вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності, входження в міжнародні інформаційні системи для обміну інформацією за інноваційними проектами.

Сучасне державне управління базується на трьох головних принципах: територіальності, демократичної участі, партнерства державного і приватного секторів. Саме стратегічний вибір розширює межі економіки і спонукає державу виступати в ролі організатора пошуку цільових установок. Тому головною особливістю розвитку регіональних соціально-економічних систем є формування і реалізація стратегічних цілей розвитку регіону, що визначають образ майбутнього її стану та відповідають системним вимогам до сучасних управлінських підходів.

Визначення цілей економічного розвитку є суб'єктивним і об'єктивним процесом, що пов'язаний з потребами і інтересами людини, груп людей, організацій, суб'єктів управління. Стратегічна мета економічного розвитку: забезпечення високого і якісного рівня життя населення.

Отже, в умовах системної трансформації економіки одним із найбільш важливих питань є формування виваженої інноваційної політики. Це вимагає об'єктивного концептуального підходу до державного управління інноваційним розвитком. Суть концепції полягає у використанні системою державного управління стратегічного підходу, що широко використовується в управлінні економічними системами.

Узагальнюючи основні положення стратегічного підходу в державному управлінні інноваційним розвитком, можна стверджувати, що стратегія є системою установок і заходів, спрямованих на довгострокове зміцнення конкурентної позиції організації в межах встановленої місії. В сучасних умовах стратегія складається з двох частин: 1) із запланованих, заздалегідь передбачених способів, дій з пристосування до зовнішнього середовища і 2) реактивних дій на непередбачені події в зовнішньому середовищі. Враховуючи внутрішню ієрархію (структуру) системи, стратегія може бути загальною для усього регіону в цілому (загальною, базовою) і приватною (для конкретного виду бізнесу – діловою, конкурентною, бізнес-стратегією; для функцій управління – функціональною; для структурного підрозділу – операційною).

Суть державної стратегії інноваційного розвитку полягає в діяльності, спрямованій на узгодження інтересів держави, регіонів, місцевого самоврядування, різних суб'єктів власності, національно-територіальних утворень і усіх громадян країни. Процедура стратегічного управління інноваційним розвитком припускає використання різноманітних підходів, зважаючи на високу міру диференціації за рівнем соціально-економічного розвитку, наявність природних ресурсів, розміром економічної активності, соціальною організацією життя населення, політичними умовам і ефективності діяльності органів місцевої влади.

Важливою стратегічною складовою інноваційної політики держави в контексті формування цілісної концепції управління інноваційним розвитком є формування інноваційних кластерів [5].

Кластер є мережею постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, дослідних інститутів, взаємопов'язаних в процесі створення додаткової вартості. Цей підхід ґрунтується на обліку позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації, тобто близькості споживача і виробника, мережевих ефектах і дифузії знань і умінь. Розглянемо деякі переваги, які дає кластер:

– збільшується кількість платників податків і база оподаткування, з'являється зручний інструмент для взаємодії з бізнесом, знижується залежність від окремих бізнес-груп, з'являються основи для диверсифікації економічного розвитку території;

– покращується кадрова інфраструктура, з'являється інфраструктура для досліджень і розробок, знижуються витрати, розкриваються можливості для успішнішого виходу на міжнародні ринки.

Існує ряд умов, які можуть як сприяти, так і перешкоджати розвитку кластерів в Україні. Фахівці відносять до позитивних умов такі: існування технологічної і наукової інфраструктур; психологічна готовність до кооперації. До стримуючих чинників для розвитку кластерів відносять: низьку якість бізнес-клімату, низький рівень розвитку асоціативних структур (торгових палат, промислових асоціацій), які не справляються із завданням розробки і просування пріоритетів і інтересів регіонального бізнесу; короткостроковий горизонт планування – реальні вигоди від розвитку кластера з'являються тільки через 5–7 років.

Висновки. Дослідження генетичних засад управлінської думки й основних інструментів її забезпечення дозволяє констатувати, що еволюція теорій управління в міру наближення економіки до постіндустріальної стадії та зростання ролі інвестицій поступово збагачувалась визначенням детермінант державного управління інноваційним розвитком, розробкою теоретико-методологічних основ побудови інноваційної моделі економіки, інструментарієм державної підтримки та активізації інноваційної діяльності, формуванням понятійного апарату, створенням методик оцінки інноваційного потенціалу.

Побудова механізму управління інноваційною діяльністю потребує охоплення всієї сукупності складових системи забезпечення інноваційного розвитку, що мають бути враховані при реалізації виваженої державної інноваційної політики. Окреслені компоненти визначатимуть потенційні можливості розвитку інноваційної сфери та сприятимуть послідовному впровадженню інновацій на відповідних територіях.

Механізм регулювання інноваційної діяльності повинен формуватися із врахуванням специфічних особливостей розвитку відповідних територій та передбачати універсалізацію і диверсифікацію заходів та інструментів реалізації державної інноваційної політики.

Список використаної літератури

1. Луцків О.М. Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону / О.М. Луцків // Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Львів. – 2007. – 22 с.
 2. Гладинець Н.Ю. Концептуальні засади формування механізму регулювання інноваційної діяльності в регіоні / Н.Ю. Гладинець // Науковий вісник Ужгородського університету / Серія Економіка. Спецвип. 33. – Ч. 1. – 2011. – С. 74–79.
 3. Углонова Л.И. Роль инновационной составляющей в стратегическом управлении социально-экономическим развитием региона / Л.И. Углонова // Инновационные процессы в области образования, науки и производства: Материалы межрегион. науч.-практ. конф. – Казань, 2004. – 266 с.
 4. Пересада А.А. Управление инвестиционным процессом / А.А. Пересада. – К.: Вид-во «Лібра», 2002. – 472 с.
-

5. Cluster-Based Community Development Strategies. A Guide for Integrating Communities with Regional Industry Cluster Strategies. Carnegie Mellon Center for Economic Development. – 2002. – <http://heinz.cmu.edu/ced/>; Economic Development Strategy. Hamilton's Clusters of Innovation. Hamilton. – 2005. – 111 p.

Исследуются сущность и механизм государственного регулирования инновационной деятельности. Проанализированы теоретические подходы к формированию механизма реализации инновационной политики. Определены составляющие механизма регулирования инновационной деятельности.

Ключевые слова: *инновации, инновационная деятельность, регулирование инновационной деятельности, государственное регулирование экономики, государственная инновационная политика.*

Essence and mechanism of government control of innovative activity are investigated. Theoretical approaches to forming of mechanism of realization of innovative policy are analyzed. Constituents of mechanism of adjusting of innovative activity are defined.

Key words: *innovations, innovative activity, adjusting of innovative activity, government control of economy, public innovative policy.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.